

Velikonočni obredi, navade in vraže

Simboli borbe med življenjem in smrtjo, zimo in pomladjo. — Navade iz staroslovanskih poganskih časov. — Sorodnost katoških in pravoslavnih velikonočnih šeg.

Stari Slovani so častili vrhovnega boga Svaroga, ki pa je imel različna imena po različnih pojavih njegove moči: kot gromovnik na Perun, kot Sventovid bog vedrine, kot Daždbog bog plodnosti in svetlobe. Ko so besi premagali Svaroga in so zavladali demoni teme, zime in noči, je bilo drevje brez listja, loka brez trave, reka zledenela in tice onemelo. Toda Svarog se je okrepil, premagal zimo, drevje je ozelenelo in narava je oživila v pomladnem solncu. V zahvalo Svaragu je človek začigal po holmih, kresve, pevajoč obredne pesmi na čast božanstvu.

Lepo število pravljic in pripovedek nam predčujejo tudi s svetlobo in temo, a mnogo običajev je ohranilo še do danes svojo mitsko v pogansku živečo vero. Katoliška in sploh krščanska velika noč pa je postavljena na začetek pomladi, ki je premagal zimo, v pravoslavju vstajenje Kristovega, ki je po kratkih dneh trpljenja premagal smrt, trohno.

Tako je ves veliki teden poln lepih simbolov, izražajočih dogodek v Kristovem življenju, preden in potem, ko je bil v smrt, obenem pa tudi zninoviti boj solnca proti zimi. Samo velikonočno lagnje spominja na starodavno pogansko šego žrtvovanja živali in celo ljudi božanstvom. Jajce je simbol večno ponavljajočega se preravnjanja v naravi. In stare ljudske vraže so spomin na paganskog doba, ki je verjela v dobre bogove in zle beso, demone, povzročajoče razne bolezni in nešteče človeku, živalim in naravi.

Tudi cerkev je prevzela v svoje krasne velikonočne obrede mnogo poezije iz tradicije, ki se je oklepala pojavov v zmagovalni pomladji, da proslavlja znago Kristovo. Z oljami in butaricami prihaja narava v cerkev. In ljudstvo veruje:

Kdor pred Cvetno nedeljo bos hodi, tega bo kača pičila. — Tisti teden pred Cvetno nedeljo gospodinja ne sme peti kruha, sicer ji bo kruh vse leto splešnil.

CVETNA NEDELJA.

Na Cvetno nedeljo nosijo butarice v cerkev blagoslovit. Butaro imenujejo vzhodno Maribor breseme ali presmec, drugje tudi žegen. V butari morajo biti dren, iva, hodočika, čremšja, ledeni res in leskev; v vršč vpletajo sabinsko brino (žogenpanje) ali borovico. V Špitaliču in Konjicah so devali v sredo butare tudi hren.

Kranjske butare, ki jih na Gorenjskem imenujejo tudi begavnice, so včasih iz rdečih mladih podlrem ter okrešene s trakovi, barvastimi strožki, pisanimi papirnimi prameni, z jabolki ali pomarančami. Mladice so navadno leskove, pomeseane včasih z oljikovimi včasimi, z bršlalom, brinjem i. dr. Izredno slikovit je pogled v cerkv, polno butaric in olj, proslavljajočih Kristov triumf, ko je na beli osici prijaha v Jeruzalem, sprejet kot kralj svojega po svobodi iz rimske sužnosti hrenetege naroda.

VELIKI TEDEN.

Na veliko sredo se začeno po cerkvah obredi in prepevaje, ki spominja na dogodek, preden se je začeli Kristova tragedija.

Na velikem svečniku pred glavnim oltarjem gori dvanaest rdečih sveč in sredi njih bila sveca. Rdeče sveče ugasajo druga za drugo, kar so ostavljali učenci drug za drugim Krista, ki je postal končno sam ter je umrl sam.

Potem pa se oglaše rotoputje in dridralnice, karor bi krčalo fantatično židovstvo: »Križaj ga! Dečki jedva čakajo, da ugasne bila sveca; v cerkvi nastane gromek ropot, pod stopom pa fante s koli razbijajo deske in zaboje, da je truš tem silnšči.«

Med Muro in Dravo imajo vero: Kdor si nabere kopriv na veliki četrtek in jih dene pod streho, ostane obvarovan gromske strelje.

Na veliki četrtek utihnejo cerkveni zvonovi in ljudstvo pravi, da so odleteli v Rim. S stopom grmeče le še rotoputje.

Tega dne začeno gospodinje, ko so očedile stanovanja, pripravljati peko za žvezenje: kolače, jajca za piruh, krači in plečeta, pa hrena. Že dolgo se suše olupki repe, da so pripravljeni za začeljivo. Zakaj ljudstvo se pošte?

Na veliki petek postanejo oltarji vsi gol,

Arkadij Averčenko:

Dvojničnik

Mladi Koleskin je bil veseliak in fant od fare, karor se spodobi. Vedno pripravljen za vsako neumnost. Nekega dne je moral odpotovati v neko provincialno mestec. Vlak je dosegel precej zgodaj in tako mu ni preostajalo druga kot da v kolodvorski restavraciji počaka. Da nastane dan. Naročil si je imeniten zajutrik, jaica, šunko, čaj in končno primerno porcijo konjaka. Ko se je okrepčal, si je prizgal cigaretno in se zagledal v mlado in lepo blondinko, ki je sedela pri posednini mizi. Nenadoma ga je nekdo potrepljal po ramu in ga nagovoril z globokim glasom: »Glej, glej, gospod inženir Saizer... dolgo vas že ni bilo videti? Kako se vam go-di...?«

...res vas že strašno dolgo nisem videl. Kie hodite?«

Koleskin se okrene in zagleda pred seboj malega debeluha s nabreklim, bakreno svetlikajočim se nosom. Neznanec ga je kratko malo prikel za roko, mu jo krepko stisnil in priateljsko stresel in nadaljeval:

»Dober dan, dragi prijatelji. Kako gredo vaši posli?«

»Za vraga, si je mislil Koleskin, »sigurno sva se bogzna kie seznanila, pa sem že pozabil. Tega mi vendar ne morem reči...« Zakril je svoje presečenje in se pričazno nasmehlil:

»Hvala, hvala! Pray dobro! No, in vi?«

Mali debeluhar se je prešerno nasmehal:

»Ha ha ha, jaz! E, da naj veste, ne manka nam ničesar. Ali so pri vas doma vši zdravi?«

da spominjajo, kako so Krista elekli do golega in bicali.

In še danes verujejo ljudje: Ako na veliki petek dežuje, bo suho leto. Na veliki petek mora kmet koso pred solnčnim vzhodom nabrusiti, da ne pride živinska kuga in da nimajo coprnic moči... Kdor na veliki petek zarana gre nos na trito, tegu ne plita potem v noge. Na veliki petek je zemlja mriva, zato se ne sme orati. Na Pohorju dajejo tega dne kokošim iz obroča zebati, da jima lisica ne more blizu.

Veliki petek je dan Kristove smrti, torej dan največje žalosti med verniki. A na veliko soboto se ob devetih dopoldne se zvonovi vrnejo iz Rima in pred cerkvijo gori krea. Deske, zaboji in še drug les, ki se je nabral po razbijanju pod zvonikom, goré v dubovnik ali blagoslov.

Ce na veliko soboto oglje od onega ogaja, ki ga kurijo v blagoslovju pod zvonikom ali ob cerkvi, prinese domov in ga vrže v peč, je hiša vse leto pred pozarom varovana.

Kadar zaslisi na veliko soboto prvič zvoniti, si umij obraz in ne dobisi vse leto mrizice. Zato kmetiški dekleta ponokd se danes čakajo zvonov ter hite k studencu ali vodnjaku, da se umijejo med prvimi zvonjenimi. Z vodo se operi tudi grebov, da so pripravljeno čiste za vstajenje Gospodove.

V užem pravju: Stajari veliki nedelji. Na vuzem moraš na težje jesti blagoslovjeni hren in kruh ter piti žganje, da ne dobisi trešljike (ali mrzlice ali vročnice). Kdor se na vuzem nasloni na mizo z laktom, se mu izpuste tvori (turi).

Luhčine blagoslovljeni jajce mora potresti okoli hiš; to odganja kače.

Na veliko soboto nosijo ali vozijo v cerkev polne košare jestiv. Dekleta hitjo domov in košarami na vso moč, kajti čim prej se vrne, tem prej se omoži. Ponekje se vrši blagoslov jestiv tudi na velikonočno jutro. Košara mora biti pogrnjena s pisanim ali tretčim svilenim robcem ali z delim namiznim prtom.

VELIKA NOČ.

Na velikonočno nedeljo ni topela zajtrka, nego postavi gospodinju na mizo »žeganec, t. j. polno košaro blagoslovljenih dobrih reči, piruh, bren, kolačev iz stadi in orebov, svinjsko pleče in teletino ali svinjino.«

Kosti obranega mesa iz žegna se vtaknejo za streho, da poleti strela ne udarja v hišo. Tudi proti zabololu so baje dobre te kosti. Na Murskem polju je v košari na vrhu drugih jestiv velik hleb, brezmesec imenovan, ki pa mora biti že načet.

Hlapci tega dne ne smejte konj česati in gladiti; kdor to dela, storji smrten greh.

Na veliko nedeljo gorijo na vse zgodaj ponekod kresovi in se strelija. Gospodarji budijo družino že ob svitanju in hujdu se pred solncom na trato, se obračajo k vzhodu in molijo. To je gotovo že ostanki iz paganske dobe, ko so Slovenec molili k solncu. To jutro hujdi ljudje klečat z golimi koleni na travo, da bi ne dobili mrzlice.

Blagoslovjena kruha vržejo v studenec

in dajejo tudi vsem domaćim živalim, le mački ne, ker se hudič večkrat prikazuje v podobi mačke.

Kdor pokusi deveter pisanki, je vedno prevečen, pravijo v Slovenskih goricah.

Ko zvoni na veliko nedeljo jutrično, hujdi ponekod pod kap molit, ki niso potem vse leto nikoli bolni. Na veliko noč se kuri pred zoro; kresove imenujejo Stajarski Slovenci vuzenunce, in pravijo: »Do koder ovim seže, do taj ni kuge, pa tudi mraz tam hujdine ne pogubic.«

In popoldne se sekajoči pirubi in pomaranče.

Srbci se, gredoč na Vaskre iz cerkve, pozdravljajo: »Hristos vaskrs!« (Krist je vstal!) in odgovarjajo: »V istinu vaskrs!« (Zares je vstal.)

Za zjutri zakljokojo ali ovoce ali ovna ali svinče. Po zjutri dobri vsakdo pisanki (piruh). Z jajci trkajo: komur se jače prvo ubije, ga mora dati onemu, ki mu ga je ubil. V Sumadiji mladina popoldne za cerkvijo pšenčko, starec in starke pa sedi, jedo, pijo in se razgovarjajo. Tudi tu trkajo z jajci, ki jih podarjajo žene deci in sorodnikom. V

velikonočni obredi in zagleda pred seboj malega debeluha s nabreklim, bakreno svetlikajočim se nosom. Neznanec ga je kratko malo prikel za roko, mu jo krepko stisnil in priateljsko stresel in nadaljeval:

»Tako?« je namežiknil debeluhar. »A oni tristo rubliev, ki ste mi jih zadnjici posodili. Se isti večer sem vse za kvartopirili.«

»Ali je to mogoče?« je vprašal Koleskin sočutno.

»Da, da, res... če želite, vam jih takoj vrnem...«

»Prosim...«

Debeluhar je nato brez besede privekla na dan debelo listnico in odštel na mizo tri stotake, ki jih je Koleskin z elegantno kretnjo stlačil v zéo.

»Hvala lepa... da, kaj sem hotel reči...? Ali mi napravite prijateljsko uslogo? Posodite mi do pojniščnega 500 rubliev... Veste, slabš časi... ljudje ne plačajo... Denar vam dojutrišnjem sigurno vrnem...«

»Prosim. Vrnete mi o priliki v klubu. E, res, čujte, kaj pa nai počnemo s temi prokletimi deskami. Pisal sem vam že o tem. Nekaj moramo storiti, sicer moramo plačati visoko ležarino...«

»Pustite jih zapeljati kar na vaše dvorišče...«

Debeluhar ga začudeno pogleda. »Gospod inženir, nikar se ne šalite, sicer veste, da je desk cele tri vase...«

»Napravite, kakor sem rekел, je resno odvrnil Koleskin. »Dovolite, da se

zgodil.«

Mali debeluhar se je prešerno nasmehal:

»Ha ha ha, jaz! E, da naj veste, ne manka nam ničesar. Ali so pri vas doma vši zdravi?«

da spominjajo, kako so Krista elekli do golega in bicali.

In še danes verujejo ljudje:

Ako na veliki petek dežuje, bo suho leto.

Na veliki petek mormo koso pred solnčnim vzhodom nabrusiti, da ne pride živinska kuga in da nimajo coprnic moči... Kdor na veliki petek zarana gre nos na trito, tegu ne plita potem v noge. Na veliki petek je zemlja mriva, zato se ne sme orati. Na Pohorju dajejo tega dne kokošim iz obroča zebati, da jima lisica ne more blizu.

V timoški krajini pleše mladina popoldne na veliko nedeljo z venci v vrhovih mladih, se obdarja s pisankami in pirubi, se poljubijo skozi vence in zamjenjava vence; sklepojo se med mladeniči tudi pobratimstvo in med deklei posebnostvom (»drugac«) za dobo enega leta. Načelna kuge, so drugi drugemu kakor bratev in sestre v roditve in tugi.

Velika sobota se zove v Bosni tudi ervana (»rdeča«) sobota, a veliki petek rasporejajo ali raspeti petek. Na veliki petek varjajo ali elikajo jajca. Najlepše pirube delajo v Šabacu. Prvo jajce se zove čuvar in ga žuvajo do Jurjevega dne; tega dne ga denejo v vodo, kjer ostane čeznoč. Zjutraj se vsa obitelj umije s tisto vodo; nato nesejo jajce v vinograd, da čuva trte in nezgode.

Tako je veliki teden poln lepih simbolov, preden in potem, ko je v smrt, obenem pa tudi zninoviti boj solnca proti zimi. Samo velikonočno lagnje spominja na starodavno pogansko šego žrtvovanja živali in celo ljudi božanstvom. Jajce je simbol večno ponavljajočega se preravnjanja v naravi. In stare ljudske vraže so spomin na paganskog doba, ki je verjela v dobre bogove in zle beso, demone, povzročajoče razne bolezni in nešteče človeku, živalim in naravi.

Tudi cerkev je prevzela v svoje krasne velikonočne obrede mnogo poezije iz tradicije, ki se je oklepala pojavom njegove moči: kot gromovnik na Perun, kot Sventovid bog vedrine, kot Daždbog bog plodnosti in svetlobe. Ko so besi premagali Svaroga in so zavladali demoni teme, zime in noči, je bilo drevje brez listja, loka brez trave, reka zledenela in tice onemelo. Toda Svarog se je okrepil, premagal zimo, drevje je ozelenelo in narava je oživila v pomladnem solncu. V zahvalo Svaragu je človek začigal po holmih, kresve, pevajoč obredne pesmi na čast božanstvu.

Lepo število pravljic in pripovedek nam predčujejo tudi s svetlobo in temo, a mnogo običajev je ohranilo še do danes svojo mitsko v pogansku živečo vero. Katoliška in sploh krščanska velika noč pa je postavljena na začetek pomladi, ki je premagal zimo, v pravoslavju vstajenje Kristovega, ki je po kratkih dneh trpljenja premagal smrt, trohno.

Tako je ves veliki teden poln lepih simbolov, izražajočih dogodek v Kristovem življenju, preden in potem, ko je v smrt, obenem pa tudi zninoviti boj solnca proti zimi. Samo velikonočno lagnje spominja na starodavno pogansko šego žrtvovanja živali in celo ljudi božanstvom. Jajce je simbol večno ponavljajočega se preravnjanja v naravi. In stare ljudske vraže so spomin na paganskog doba, ki je verjela v dobre bogove in zle beso, demone, povzročajoče razne bolezni in nešteče človeku, živalim in naravi.

Tudi cerkev je prevzela v svoje krasne velikonočne obrede mnogo poezije iz tradicije, ki